

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Микола ГАЛІВ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Методичні матеріали до семінарських занять

для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Дрогобич – 2024

УДК 37.01(091)(477)(072)

Г15

*Рекомендовано вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка
(протокол № 9 від 26 вересня 2024 р.)*

Рецензенти:

Ігор Смуток, доктор історичних наук, професор, професор кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Олена Невмержицька, докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти.

Відповідальний за випуск –

Василь Ільницький, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Галів М.Д.

Г15 **Історія освіти в Україні** : методичні матеріали до семінарських занять для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта). Дрогобич: ДДПУ імені Івана Франка, 2024. 34 с.

Навчально-методичний посібник «Історія освіти в Україні : методичні матеріали до семінарських занять для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)» укладений відповідно до робочої навчальної програми дисципліни “Історія освіти в Україні”, затвердженої науково-методичною Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 7 від 27.08.2024 р.).

У посібнику подаються теми семінарських занять та методичні рекомендації до них, список рекомендованої літератури.

УДК 37.01(091)(477)(072)

Г15

© Галів М., 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	4
<i>Семінарське заняття № 1. Освіта у Київській Русі та Галицько-Волинській державі.....</i>	6
<i>Семінарське заняття № 2. Освітні процеси другої половини XIV – першої половини XVII ст.....</i>	10
<i>Семінарське заняття № 3. Освіта на теренах України у другій половині XVII–XVIII ст.....</i>	14
<i>Семінарське заняття № 4. Стан освіти в Україні від кінця XVIII до початку XX ст.....</i>	17
<i>Семінарське заняття № 5. Реформування освіти в умовах Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр.....</i>	22
<i>Семінарське заняття № 6. Освіта на українських землях у міжвоєнний період та роки Другої світової війни (1921–1945).....</i>	26
<i>Семінарське заняття № 7. Сфера освіти України у 1945–1991 рр.....</i>	30

ВСТУП

Дисципліна “Історія освіти в Україні” має на меті забезпечити студентам глибокі знання історичного розвитку системи освіти в Україні від давньоруських часів до початку XXI ст., а також формувати здатності: здійснювати аналіз педагогічної діяльності вчителя та викладача, формувати власний стиль професійної діяльності; здійснювати наукові дослідження, володіти сучасною методологією, принципами та методами наукових досліджень; аналізувати та критично оцінювати історичні джерела й наукову літературу; інтерпретувати історичні явища і процеси, тенденції та закономірності, стереотипи й конфлікти певного історичного періоду та регіону, роль особистості в історії; розуміти дискусійні проблеми, основні напрями та здобутки історіографії як загалом, так й історії певної доби / регіону / теми; усвідомлювати глибинні смисли та основну мету освітнього процесу в культурно-антропологічних і громадянсько-соціальних вимірах й аксіологічній скерованості.

Передумовою для вивчення навчальної дисципліни “Історія освіти в Україні” є знання, одержані з таких навчальних дисциплін, як: “Історія України (до середини XVI ст.)”, “Історія України (середина XVI – XVIII ст.)”, “Історія України XIX – початок XX ст.”, “Історія України (20-ті рр. XX ст. – початок XXI ст.)”.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент зможе здобути:

- а) знання особливостей формування та розвитку освіти в Україні на різних історичних етапах; мети різних властей і політичних режимів у сфері освіти на українських землях; типів шкіл, які забезпечували початкову, середню, професійну та вищу освіту у різні історичні періоди; основного змісту навчання і виховання учнівської та студентської молоді у різних типах шкіл на українських землях; завдань і результатів реформування освіти в Україні у різні періоди її історії; проявів участі громадськості у розбудові освітнього життя українського суспільства; головних фактів

біографії відомих українських освітян, діячів освітнього руху; б) вміння аналізувати історичні джерела та працювати з науковою літературою з проблем історії освітнього життя України; в) вміння визначати та характеризувати основні періоди розвитку освіти на українських землях від дохристиянської доби і до початку ХХІ ст.; г) навички інтерпретації історичного матеріалу під час виконання індивідуального завдання з історії освіти в Україні.

Методичні матеріали до семінарських занять містять теми занять, питання, які виносяться на розгляд, методичні вказівки до їх підготовки. Пропонований посібник орієнтує студентів на опрацювання різноманітної наукової та навчальної літератури, яка подається до кожної теми, а також використання електронних ресурсів.

Семінарське заняття № 1.

ОСВІТА У КИЇВСЬКІЙ РУСІ ТА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

1. Освітні практики на теренах Київської держави до прийняття християнства.
2. Виникнення перших шкіл у Київській Русі, зміст та організаційні форми освіти.
3. Руська література та писемність у X–XII ст.
4. Освіта у Галицько-Волинській державі.

Рекомендована література

1. Абрамович Д. І. *Києво-Печерський Патерик. Вступ, текст, примітки*. Київ : Час, 1991. 278 с.
2. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. Львів, 2004. 1285 с.
3. Баран В. *Давні слов'яни. Україна крізь віки* : в 15-ти томах. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1998. Т. 3. 335 с.
4. Винокур І. С., Телегін Д. Я. *Археологія України*. Тернопіль : Навчальна книга, 2008. 480с.
5. Висоцький С. О. Писемність. Освіта. *Історія української культури. Том 1*. Київ, 2001. URL: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
6. Войтович Л. В. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. Біла Церква : Вид. О. В. Пшонківський, 2006. 784 с.
7. Галицько-Волинський літопис. Львів : Червона калина, 1994. 252 с.
8. Грушевський М. *Історія української літератури* : в 6 т., 9 кн. / упорядн. В. В. Яременко, приміт. С. К. Росовецького. Київ : Либідь, 1993. Т. 2. 264 с.
9. Залізник Л. *Первісна історія України* : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1999. 263 с.
10. Історія України. Документи. Матеріали / уклад., комент. В. Ю. Король. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2002. 448 с.
11. Котляр М.Ф. “Повість Володимира Мономаха”. *Український історичний журнал*. 2009. № 4. С. 5–9.

12. Котляр М.Ф. *Галицько-Волинська Русь. Україна крізь віки*. Київ : Альтернативи, 1998. Т. 5. 335 с.
13. Крип'якевич І.П. *Галицько-Волинське князівство*. Львів, 1999. 219 с.
14. Літопис руський. За Іпатським списком. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.
15. Науменко Ф. І. *Школа Київської Русі*. Львів, 1965. 123 с.
16. Ричка В. М. “...И просвѣти ю крещеньем святым” (*Християнізація Київської Русі*). Київ : Інститут історії України, 2013. 222 с.
17. Синявська О. *Історія освіти і науки в Україні. Частина I. Традиції освіти та накопичення наукових знань у домодерний період*. Одеса : Університетська книга, 2022. 160 с.
18. Сірополко С. *Історія освіти в Україні*. Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.
19. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів: Прадавня Україна, Русь і походження українців / упоряд. К. Галушко. Харків, 2016. 352 с.
20. Толочко О. П., Толочко П. П. *Київська Русь. Україна крізь віки*. Київ : Альтернативи, 1998. Том 3. 351 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Готуючись до першого питання, потрібно з'ясувати зміст виховної традиції у давніх слов'ян, висвітлити появу давньослов'янської писемності (повідомлення ченця Храбра про «черти» і «різи», а також його погляд на появу писемності і слов'ян). Відтак необхідно розкрити появу кирилиці та глаголиці, окреслити відмінності між ними, з'ясувати версії про їхнє походження (авторство), проаналізувати використання цих абеток, надавши факти побутування писемності на теренах Русі до прийняття християнства: договори князів Олега (911), Ігоря (944), Святослава (971) з візантійцями, археологічні артефакти (корчага з гнездовського могильника біля Смоленська, знахідки у Білгороді біля Києва та на Таманському півострові). Доцільно розкрити факти і гіпотези щодо поширення християнства на руських землях до Володимирового хрещення,

появу перших церков (а отже, богослужбових книг і перших освітніх практик).

У другому питанні доцільно передовсім назвати головні джерельні матеріали, з яких дізнаємося про освіту в Русі після запровадження християнства на загальнодержавному рівні (Літопис руський у різних редакціях, Житіє Св. Феодосія, графіті в соборі Св. Софії у Києві), розкрити три погляди вчених на твердження В. Татищева про освіту в Києворуській державі, процитувати джерельні згадки про навчання дітей завдяки заходам князів Володимира Святославича та Ярослава Володимировича, згадку про навчання у Житії Св. Феодосія, свідчення про навчання у дяка, викарбуване на стінах Софійського собору у Києві тощо. Доцільно розглянути й історіографічне твердження про існування дівочої школи при Андріївському монастирі наприкінці XI ст. Надалі треба навести міркування вчених про можливі форми і зміст освіти в Русі («навчання книжне» і «навчання грамоти»), вказати приклади освіченості князів, духовенства, представників третього стану.

Третє питання необхідно розпочати із повідомлення непрямих джерельних свідчень про існування скрипторіїв та книгозбірень в Русі, назвати центри писемності, охарактеризувати головні давньоруські писемні пам'ятки (Реймське Євангелії, Остромирове Євангеліє, Ізборники 1073 і 1076 рр., Мстиславове Євангеліє), вказати на їхні писемні і змістові особливості. Відтак коротко розкрити виникнення та зміст таких творів, як «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повчання дітям...» князя Володимира Всеволодовича, послання Климента Смолятича до пресвітера Фоми, а також літописів і агіографічної літератури. Доцільно навести приклади поширення писемності серед населення Русі (берестяні грамоти, графіті на стінах храмів, написи на гончарних і ковальських виробах, пряслицях, ливарних формах, цеглинах, написи на монетах тощо). Важливо окреслити особливості мови, якою писали зазначені тексти (церковнослов'янська, місцевий койне).

У четвертому питанні доцільно передовсім вказати на основі джерела про освіту і писемність Галичини та Волині (Галицько-Волинський літопис), вказати на наявність книгописання, охарактеризувати культурно-освітнє життя у роки правління Данила Романовича, Володимира Васильковича, Юрія Львовича. Окреслити питання грамот князя Лева як непрямого свідчення існування писемності, а отже, й освіти в Галицько-Волинській державі.

Семінарське заняття № 2.

ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIV – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

1. Українська культура та освіта в умовах Великого князівства Литовського і Королівства Польського.
2. Поява і вплив католицького та протестантського шкільництва на українських землях.
3. Український освітній рух. Острозька, братські та унійні школи.
4. Могилянська колегія в Києві.

Рекомендована література

1. Ісаєвич Я. *Братства та їх роль в розвитку української культури XVI – XVIII ст.* Київ : Наук. думка, 1966. 248 с.
2. Історія України: Документи. Матеріали : посібник / уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ : Видавничий центр “Академія”, 2001. 448 с.
3. Історія церкви та релігійної думки в Україні. Київ : Либідь: 1994. Т. 1. 252 с.
4. Крип’якевич І. *Історія української культури.* Київ : Либідь, 1994. 656 с.
5. Мемуари до історії південної Русі. Випуск 1 (XVI ст.). Дніпропетровськ : Січ, 2005. 219 с.
6. Мицько І. З. *Острозька слов’яно-греко-латинська академія.* Київ , 1990. 130 с.
7. Острозька академія XVI – XVII століття. Енциклопедія. Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2011. 512 с.
8. Пам’ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII ст.): Тексти і дослідження. Київ : Наук, думка, 1988. 568 с.
9. Русина О. *Україна під татарами і Литвою. Україна крізь віки.* Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1998. Т. 6. 319 с.
10. Савич А. *Нариси з історії культурних рухів на Вкраїні та Білорусі в XVI – XVIII в.* Київ : Всеукраїнська академія наук, 1929. 340 с.
11. Сірополко С. *Історія освіти в Україні.* Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.

12. Тимошенко Л. *Берестейська унія 1596 р.* : навч. посібник. Дрогобич, 2004. 197 с.
13. Тітов Ф. *Стара вища освіта в Київській Україні XVI – поч. XIX в.* Київ : Друк. УАН, 1924. 432 с.
14. Україна: литовська доба 1320–1569. Вид. 2-ге, переробл. / Климівський С., Сварник І., Войтович Л., Ващук Д., Блануца А., Черкас Б. ; відп. ред. Ю. Ференцева. Київ : ТОВ “Балтія-Друк”, 2017. 176 с.
15. Шевченко Т. *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI – середини XVII ст.* Львів : Свічадо, 2005. 340 с.
16. Хижняк З. І., Маньківський В. К. *Історія Києво-Могилянської академії.* Київ : КМ Академія, 2003. 181 с.
17. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України.* Київ : Критика, 2005. 584 с.
18. Яковенко Н.М. *Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: Волинь і центральна Україна.* Київ : Критика, 2008 . 482 с.
19. Pelczar R. *Szkolnictwo w miastach zachodnich ziem wojewódstwa ruskiego (XVI – XVIII w.).* Rzeszów, 1998. 304 s.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У першому питанні потрібно висвітлити: політичні та соціальні умови становища культури на українських землях у другій половині XIV – першій половині XVII ст.; вплив руської культури і писемності на литовську культуру; другий південнослов'янський культурний вплив на українські землі у XIV–XV ст.; джерельні свідчення про існування шкільної освіти на українських землях зазначеного періоду; діяльність церковних шкіл, характер цих закладів і зміст навчання у них; існування традиції мандрівних учителів; навчальні посібники (азбука-границя та ін.); культурно-освітня діяльність Києво-Печерського гуртка у XV ст.; освітнє значення зародження слов'янського книгодрукування (Швайпольт Фіоль, Франциск, Скорина); продовження традиції рукописного книгописання (Пересопницьке Євангеліє). Вихідці з українських земель в європейських університетах.

При розгляді другого питання важливо розкрити: вплив західної культури на українські землі в окреслений період (гуманістична освіта); появу перших католицьких (кафедральних і парафіяльних) шкіл на українських землях; поширення єзуїтських шкіл (колегії в Ярославі, Львові, Луцьку, Острозі, Барі, Переяславі, Кам'янці, Вінниці); систему навчання в єзуїтських колегіях (статут єзуїтських шкіл, мета єзуїтської едукації, структура освітнього процесу, сім вільних мистецтв, навчальна література, педагогічний склад); протестантські школи на українських землях (кальвіністські школи в Дубецьку, Панівцях, Крилові, Берестечку; соцініанські школи в Бабині, Березьку, Киселині, Гощі), їх матеріальне забезпечення і зміст освіти та виховання; діяльність Замойської академії.

Третє питання доцільно розпочати зі з'ясування появи культурно-освітнього осередку в Острозі, характеристики культурно-просвітницької діяльності князя Василя-Костянтина Острозького, аналізу проблеми існування «академії» в Острозі, змісту навчання в місцевій школі, розкритті складу викладачів і студентів цього освітнього закладу. Надалі потрібно перейти до характеристики витоків братств як релігійно-громадські організації на українських землях, аналізу їхніх завдань і впливу на суспільне життя. Відтак необхідно висвітлити появу братських шкіл, їхні статuti, формування педагогічного складу та учнівського контингенту, змісту і структури освіти, навчальну літературу. Доцільно більш детально зупинитися на діяльності школи Львівського Успенського братства, а також на діяльності братських шкіл у Луцьку та Києві, назвати найбільш відомих представників зазначених освітніх осередків. Окрему увагу треба присвятити появі і діяльності освітніх практик Унійної церкви в Україні.

Розглядаючи четверте питання, розкриваємо питання про заснування Київської колегії, її передісторію (школа Братського монастиря в Києві та Лаврська школа) і появу шляхом об'єднання двох загаданих освітніх осередків. Більш детально потрібно окреслити кроки митрополита Петра

Могили щодо підготовки викладацького складу колегії, формування її навчального плану, наукову і просвітницьку творчість деяких представників колегії, матеріальне забезпечення цього закладу.

Семінарське заняття № 3

ОСВІТА НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII–XVIII ст.

1. Шкільництво Війська Запорозького: заклади початкової освіти (парафіяльні і полкові школи), учні, вчителі, навчальний процес, спроби реформування.
2. Києво-Могилянська академія, Чернігівський, Переяславський, Харківський колегіуми.
3. Освітній простір Галичини, Волині і Правобережної України.

Рекомендована література

1. Голобуцький В. О. *Запорізька Січ в останні роки свого існування (1734– 1775 рр.)*. Дніпропетровськ : Січ, 2004. 421 с.
2. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. *Гетьманська Україна. Україна крізь віки*. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. Т. 8. 304 с.
3. *Історія України. Документи. Матеріали*. Київ : Видавн. центр “Академія”, 2001. 448 с.
4. Крупницький Б. *Гетьман Іван Мазепа та його доба*. Київ : Україна, 2004. 240 с.
5. Орлик П. *Конституція, маніфести та літературна спадщина : вибрані твори*. Київ : МАУП, 2006. 736 с.
6. Посохова Л. Ю. *На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст.* Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 400 с.
7. Посохова Л. Ю. *Харківський колегіум (XVIII – перша половина XIX ст.)*. Харків, 1999. 168 с.
8. Савич А. *Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі в XVI– XVIII в.* Київ : Всеукраїнська академія наук, 1929. 340 с.
9. Сердюк І. *Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст.* Київ : К.І.С., 2018. 456 с.
10. Сірополко С. *Історія освіти в Україні*. Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.

11. Смолій В. А., Степанков В. С. *Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 рр.). Україна крізь віки*. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. Т. 7. 352 с.

12. Стоколос Н. Г. Освітня діяльність католицьких чернечих орденів в Україні (XVI–XVIII ст.): культурологічний аспект. *Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи* : Науковий збірник. Рівне : ППФ «Волинські обереги», 2000. С. 66–71.

13. Тітов Ф. *Стара вища освіта в Київській Україні XVI – поч. XIX в.* Київ : Друк. УАН, 1924. 432 с.

14. Українська держава другої половини XVII–XVIII ст.: політика, суспільство, культура / ред. кол.: В. Смолій та ін. Київ : Інститут історії України, 2014. 671 с.

15. Хижняк З. І., Маньківський В. К. *Історія Києво-Могилянської академії*. Київ : КМ Академія, 2003. 181 с.

16. Шеретюк Р., Стоколос Н. «*Pietas et Litterae*» («Благочестя та Освіта»). *Культурно-освітня діяльність ордену піарів на Волині (кінець XVII – перша третина XIX ст.)*. Рівне : О. Зень, 2018, 289 с.

17. Яковенко Н. *Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України*. Київ : Критика, 2005. 584 с.

18. Яременко М. В. «Академіки» та Академія. *Соціальна історія освіти й освіченості в Україні XVIII ст.* Харків : Акта, 2014. 531 с.

19. Pelczar R. *Szkolnictwo w miastach zachodnich ziem wojewódstwa ruskiego (XVI–XVIII w.)*. Rzeszów, 1998. 304 s.

20. Taraszkiewicz J. *Pierwsze stulecie Zakonu Pijarów na ziemiach Rzeczpospolitej Obojga Narodów (1642–1740)*. Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2015. 360 s.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Розглядаючи перше питання, важливо звернути увагу на: освітньо-виховні традиції Запорізької Січі (підготовка козацьких дітей до військового життя, січова школа); діяльність парафіяльних і полкових шкіл на теренах Війська Запорозького (Гетьманщини); функціонування спеціальних шкіл (співацька школа в Глухові, малярська лаврська школа в Києві); шкільний і народний театр; питання освіти в наказах українським депутатам Комісії

1767 р.; вплив російських шкільних реформ на освітню сферу Лівобережної України та Слобожанщини.

Друге питання радимо розпочати із згадки про заснування Київської колегії, а відтак окреслити її становище у другій половині XVII ст., показати стан матеріального забезпечення закладу освіти, особливості організації освітнього процесу, запровадження класів філософії і богослов'я та перетворення колегії на заклад вищої освіти, надання титулу академії. Розкрити становище Київської академії в умовах московської освітньої політики XVIII ст., зміни у змісті освіти, масштаби учнівсько-студентського контингенту, назвати найвідоміших вчених і викладачів академії, їхні найбільш відомі трактати та мистецькі праці. Відтак потрібно розкрити історію Чернігівського, Переяславського, Харківського колегіумів, а також окреслити діяльність духовних семінарій на Лівобережжі, навести приклади здобуття освіти українцями в європейських університетах.

Третє питання рекомендуємо розглянути за таким планом: поступовий занепад братського шкільництва (зокрема на прикладі Успенської школи у Львові); зростання мережі василіанських закладів освіти (школи і колегії в Барі, Любарі, Умані, Острозі, Овручі, Шаргороді, Володимирі тощо), їх структура, зміст освіти і виховання учнів; продовження діяльності єзуїтських колегій, подальше зростання їхньої мережі (Самбір, Кременець, Красностав, Овруч, Станіслав, Житомир тощо); поява і особливості освітньої діяльності піярських шкіл на українських землях. Крім того, потрібно присвятити увагу спробам заснувати на основі Львівської єзуїтської колегії академію / університет, здійснити характеристику цього закладу як осередку вищої освіти. Необхідно також висвітлити реформи польської Комісії народної освіти у 1780-х – на початку 1790-х рр. та їхній вплив на українські землі.

Семінарське заняття № 4

СТАН ОСВІТИ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.)

1. Освітня політика Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій на українських землях.
2. Початкова освіта у підросійській та підавстрійській Україні
3. Середнє і фахове шкільництво на українських теренах під владою двох імперій.
4. Вища освіта на українських землях в імперську добу.

Рекомендована література

1. Головна Руська Рада (1848–1851): Протоколи засідань і книга кореспонденції. Львів : Інститут історії церкви, 2002. 270 с.
2. Донік О. М. *Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст.)*. Київ : Кріон, 2011. 248 с.
3. Іваненко О. А. *Культурно-освітнє життя етнічних меншин Наддніпрянської України: на прикладі Київського навчального округу (друга половина XIX – початок XX ст.)* / відп. ред. С. В. Віднянський. Київ : Інститут історії України, 2021. 280 с.
4. Качмар В. *За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.)*. Львів : ЛДУ, 1999. 117 с.
5. Качмар В. *Львівський університет у 1784–1918 роках: організаційні, освітньо-наукові та національні трансформації* : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 531 с.
6. Кирило-Мефодіївське товариство : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1990.
7. Курляк І. *Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX ст.)*. Тернопіль : Підручники і посібники, 2000. 328 с.
8. Курляк І. *Українська гімназійна освіта у Галичині (1865–1918 рр.)*. Львів, 1997. 222 с.
9. Матеріали до історії галицько-руського шкільництва XVIII і XIX вв. *Українсько-руський архів*. Львів : З друкарні НТШ, 1909. Т. IV. С. 1–200.

10. *Матеріяли до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку*, зібрані Мих. Зубрицьким, Юр. Кмітом, Ів. Кобилецьким, Ів. Е. Левицьким і Ів. Франком, видані під редакцією Івана Франка. Львів : Накл. НТШ, 1902. 328 с.
11. Перерва В.С. *Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX – початку XX ст.* Біла Церква : Видавець О. Пшонківський, 2008. 627 с.
12. Реєнт О. П. *Україна в імперську добу (XIX – початок XX століття)*. Київ : Вид-во “Арій”, 2016. 320 с.
13. Рожко В. *Духовні православні освітні заклади Волині X–XX ст.* Луцьк : Медіа, 2002. 280 с.
14. Сарбей В.Г. *Національне відродження України. Україна крізь віки.* Т. 9. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. 336 с.
15. Сірополко С. *Історія освіти в Україні*. Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.
16. Смольницька М. К. *Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.)* / наук. ред. В. М. Даниленко. Київ : Інститут історії України, 2007. 527 с.
17. Стинська В.В. *Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.)*. Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 180 с.
18. Ступарик Б.М. *Національна школа: витоки, становлення* : навчально-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.
19. Ступарик Б.М. *Шкільництво Галичини (1772–1939)*. Івано-Франківськ, 1994. 144 с.
20. Франко І. Наші народні школи і їх потреби. *Франко І. Зібрання творів: у 50 т.* Київ, 1986. Т. 46. Кн. 2. С.108–115.
21. Шандра В., Аркуша О. *Україна в XIX столітті: людність та імперії*. Київ : Академперіодика, 2022. 436 с., 96 с. іл.
22. Шологон Л. Стан української початкової та середньої освіти в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Івано-Франківськ, 2004. № 10. С. 87–92.
23. Krawczyk J., Dybiec Ju., Szmyd K. *Galicja i jej dziedzictwo, t. 22: Szkolnictwo i oświata w Galicji 1772–1918*. Rzeszów : Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2015. 400 s.
24. Pelczar R. *Szkoły parafialne na pograniczu polsko-ruskim (ukraińskim) w Galicji w latach 1772–1869*. Lublin : Wydawnictwo KUL, 2009. 343 s.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У першому питанні треба зупинитися на: утворенні спеціальних органів управління освітою в Російській та Австрійській (Австро-Угорській) імперіях: міністерства, куратори шкільних округ, придворні комісії, відділи при краєвих урядах, краєві шкільні ради; асиміляторській політиці двох імперій на українських землях: схожі і відмінні риси; ставлення влади до української мови та літератури у двох імперіях (Валуєвський циркуляр, Емський указ, цензура руських видань, угорський мовний закон) завдання проведення освітніх реформ та їх вплив на освіту українського населення; активізації українського громадського руху за поширення освіти, роль громадських організацій у розбудові освіти на українських землях.

Висвітлюючи друге питання, потрібно спочатку окреслити заклади і форми початкової освіти на українських землях у складі Російської імперії: повітові, церковно-парафіяльні, ланкастерські школи, пансіони і домашня освіта. Далі важливо розповісти про зміст навчання у цих закладах, рівень освіти учителів, чисельність і соціальних склад учнів, а також окреслити вплив освітньої і земської реформ на початкове шкільництво, охарактеризувати зростання мережі та діяльність земських шкіл. Доцільно вказати і на появу українських шкіл під час революції 1905–1907 рр. в Російській імперії. Надалі доцільно окреслити стан початкової освіти на західноукраїнських землях у складі імперії Габсбургів, розкрити завдання, структурний рівень, зміст освіти у парафіяльних, тривіальних, головних, нормальних школах, жіночих школах. Потрібно вказати на спроби австрійської влади заснувати спеціальні заклади освіти для інтеграції закритих етнічних середовищ у суспільне життя держави (німецько-єврейські школи). Відтак розкрити причини, зміст, структурні рівні державних (етатичних) шкіл, окреслити зростання їхньої мережі.

Порівняти становище народного (початкового) шкільництва на підросійських і пiдавстрійських українських землях.

У третьому питанні необхідно розкрити систему середньої освіти на українських землях у складі Російської імперії: гімназії (для хлопців і дівчат), інститути шляхетських дівчат; єпархіальні школи. Більш детально рекомендуємо описати діяльність колегії Павла Галагана в Києві. Надалі необхідно з'ясувати систему середнього шкільництва на українських землях в імперії Габсбургів, вказати на поступовий перехід від принципів єзуїтської освіти до просвітницьких взірців (план Г. Маркса), спроби реформування гімназій у середині XIX ст., появу і розвиток реальних шкіл. Доцільно показати спроби реформування середньої освіти, модифікації змісту навчання у гімназіях зі зміщенням акцентів від філологічно-гуманістичних до реально-прагматичних засад. Радимо розкрити систему підготовки учителів для початкових шкіл на підросійських землях України, зокрема показати розгортання мережі трирічних учительських інститутів другої половини XIX – початку XX ст. Висвітлюючи підготовку народних учителів на пiдавстрійських землях України, варто загадати про курси препаратив при нормальних і деяких головних школах, дяко-вчительські інститути і школи канторів, педагогічне сіменище, три- і чотирирічні учительські семінарії. Необхідно порівняти стан середнього і фахового шкільництва на українських землях на початку XX ст.

Розглядаючи четверте питання, доцільно зосередити увагу на характеристиці системи вищої освіти на українських землях Російської імперії, а саме: заснуванні і діяльності університетів в Києві, Харкові та Одесі, розкритті їхніх завдань та особливостей. Крім того, варто описати кадровий склад, назвати імена визначних науково-педагогічних працівників. Потрібно також вказати на існування позауніверситетських закладів вищої освіти (гімназія вищих наук в Ніжині, Волинський ліцей), висвітлити перетворення Київської академії та Харківського і Чернігівського колегіумів на заклади духовної освіти. Необхідно

представити історію появи закладів вищої освіти для жінок (вищі жіночі курси). Окреслюючи систему вищої освіти на українських землях імперії Габсбургів, доцільно розкрити обставини заснування університету у Львові (та тимчасового «руського інституту» при ньому), короткотривале реформування у ліцей, а згодом повернення до статусу університету, появу університету в Чернівцях, Вищої технічної школи у Львові, виокремити особливості їхньої структури, оприятити наукові спроможності, назвати найвідоміших учених – працівників зазначених закладів. Коротко доцільно описати боротьбу за український університет на початку ХХ ст.

Семінарське заняття № 5

РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр.

1. Освітня політика Української Центральної ради.
2. Освіта в Українській Державі гетьмана Павла Скоропадського.
3. Заходи Директорії Української Народної Республіки в освітній сфері.
4. Реформування освіти в Західно-Українській Народній Республіці.

Рекомендована література

1. Березівська Л. Д. *Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті*. Київ : Богданова А. М., 2008. 406 с.
2. Верстюк В. *Українська Центральна Рада* : навчальний посібник для вузів. Київ : Заповіт, 1997. 265 с.
3. Галів М., Дубина К. Діяльність Дрогобицької державної гімназії у роки Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1919). *Садиба Франка : науковий збірник заповідника «Нагуєвичі»*. Дрогобич : П'освіт, 2021. Кн. II. С. 646–660.
4. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки 1918–1920: Документи і матеріали. Київ : Видавництво ім. Олени Теліги, 2006. Т. 1. 688 с.; Т. 2. 700 с.
5. Дорнік В. *Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки* / В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб та ін.; перекл. з нім. В. Кам'янець. Київ : Ніка-Центр, 2015. 512 с.
6. Завальнюк О. М. Степан Сірополко і освітні процеси в Україні (1917– 1920 рр.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство*. 2013. Вип. 3. С. 84–92.
7. Західно-Українська Народна Республіка, 191 –1923. Документи і матеріали: у 5-ти томах. Т. 3. Кн. 2. *Соціально-політичні процеси. Національно-культурне відродження*. Івано-Франківськ : Лілея–НВ, 2005. 680 с.
8. Кудлай О. Б. *Міністерство освіти УНР доби Української Центральної Ради: створення, структура, діяльність* / відп. ред. В. Ф. Верстюк. Київ : Інститут історії України, 2019. 160 с.

9. Литвин М. Р., Науменко К. Є. *Історія ЗУНР*. Львів : Ін-т українознавства НАН України, Олір, 1995. 368 с.
10. Передерій І. Г. *Розбудова національної системи освіти в Україні за доби Центральної Ради: історичний аспект*. Полтава : Видавництво ПолтНТУ, 2009. 160 с.
11. Пиріг Р. *Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси*. Київ : Інститут історії України, 2011. 336 с.
12. Пиріг Р. Я., Тельвак В. В. *Михайло Грушевський: біографічний нарис*. Київ : Либідь, 2016. 576 с.
13. Рубльов О. С., Реєнт О. П. *Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. Україна крізь віки*. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. Т. 10. 320 с.
14. Сірополко С. *Історія освіти в Україні*. Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.
15. Солдатенко В.Ф. *Українська революція. Історичний нарис*. Київ : Либідь, 1999. 976 с.
16. Українська Центральна Рада. *Документи і матеріали* : у двох томах. Київ : Наукова думка, 1996. Т.1. 589 с.; 1997. Т. 2. 422 с.
17. Шологон Л. Освітні процеси в Західно-Українській Народній Республіці (1918–1919 рр.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 240–248.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Вивчаючи перше питання, потрібно розглянути: стан системи освіти напередодні Української національно-демократичної революції; утворення і діяльність шкільної комісії при Українській Центральній Раді, виникнення та діяльність генерального секретаріату освіти на чолі з Іваном Стешенком; активізація діяльності народного учительства у 1917 р., розгортання учительських курсів, проведення Всеукраїнського учительського з'їзду; українізація шкільництва, створення нових українських гімназій; проблеми в українізації вищої освіти, курс української влади на заснування українських вищих шкіл (Український народний університет, Українська народно-педагогічна академія); активне

розгортання позашкільної освіти; план реформування системи освіти, розроблений Міністерством освіти УНР на початку 1918 р.

У другому питанні розкриваємо такі аспекти: політика Міністерства освіти на чолі з професором Миколою Василенком, ліквідація Генеральної шкільної ради і відновлення кураторів шкільних округ, поступова централізація управління освітою; зростання кількості українських початкових та вищих початкових шкіл; курс на засування нових українських середніх шкіл, однак недостатня матеріальна підтримка чинних українських гімназій; відкриття державних університетів у Києві (на базі Українського народного університету) та Кам'янці-Подільському, їхня структура, керівний і науково-педагогічний склад; відкриття Українського університету в Полтаві заходами товариства «Просвіта»; утворення і структура Української академії наук; стан професійної та позашкільної освіти.

У третьому питанні важливо звернути увагу на такі аспекти: утворення міністерства освіти УНР на чолі з Іваном Огієнком; формування освітньої комісії Трудового конгресу УНР; закон Директорії про управління освітою (лютий 1919 р.) та впроваджувана ним конструкція органів влади в освітній сфері; завершення розробки і затвердження проєкту єдиної школи в Україні (П. Холодний та ін.), головні складові його змісту; підтримка учительства та проєкти заснування нових учительських інститутів; з'їзд Всеукраїнської учительської спілки і рішення про всенародне позашкільне навчання; статистичні показники діяльності початкового і середнього шкільництва в УНР у 1919 р.; короткий аналіз освітньої політики більшовиків та денікінців на окупованих ними українських землях у 1919–1920 р.

Четверте питання можна присвятити висвітленню таких аспектів: утворення і діяльність Державного секретаріату освіти і віросповідань ЗУНР, його керівництво; закон Української національної ради про основи шкільництва 13 лютого 1919 р.; українізація державних початкових і

середніх шкіл, зміна навчальних планів і програм, оновлення змісту освіти; одержавлення українських приватних середніх і професійних шкіл; кроки української влади щодо шкільництва національних меншин; правове забезпечення діяльності приватного шкільництва; становище фахового шкільництва, українізація учительських семінарій; статус і матеріальне становище вчителів початкових і середніх шкіл; з'їзд делегатів українського народного вчительства в Станіславі (лютий 1919 р.); з'їзд учителів середніх і вищих шкіл (березень 1919 р.), його рішення.

**ОСВІТА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД
ТА РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1921–1945)**

1. Освітня політика в Українській СРР/РСР (1921–1939).
2. Освітнє життя на українських землях у складі міжвоєнної Польщі.
3. Освіта на українських землях в Чехословаччині та Румунії.
4. Стан освіти в Україні впродовж Другої світової війни.

Рекомендована література

1. Баран В. К., Токарський В. В. *Україна: західні землі: 1939–1941 рр.* Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. 448 с.
2. Вегеш М. *Августин Волошин і Карпатська Україна.* Львів-Хуст : ЗУКЦ, 2004. 414 с.
3. Віднянський С. В. *Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехо-Словаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.).* Київ, 1994. 82 с.
4. Галів М. *Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр.* Дрогобич : ПП “Коло”, 2010. 337 с.
5. Єржабкова Б. *Шкільна справа та шкільна політика в райхскомісаріаті «Україна» (1941–1944) у світлі німецьких документів / переклад з німецької мови.* Київ : Наук. думка, 2008. 272 с.
6. Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. *Україна й українці в постімперську добу (1917–1939).* Київ : Академперіодика, 2021. 620 с., 124 с. іл.
7. Житарюк І. Система освіти Буковини та Хотинщини за часів їх перебування у складі королівської Румунії (1918–1940). *Наука. Релігія. Суспільство.* 2011. № 4. С. 33–41.
8. Завгородня Т. *Дидактична думка Галичини (1919–1939 роки).* Івано-Франківськ : Плай, 1998. 167 с.
9. Косик В. *Україна і Німеччина у Другій світовій війні.* Париж – Нью-Йорк – Львів : Наукове Товариство Шевченка, 1993. 659 с.
11. Культурне будівництво в Українській РСР: важливіші рішення комуністичної партії і радянського уряду 1917–1959 рр. Збірник

документів в двох томах. Київ : Державне вид-во політ. л-ри, 1959. Т. 1 (1917 – червень 1941). 883 с.

12. Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Київ, 1995. Т. 1 (1939–1953) 748 с.

13. Кульчицький С. В. *Україна між двома війнами (1920–1939 рр.). Україна кризь віки*. Київ : Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. Т. 11. 320 с.

14. Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М. І. Талапканич. Ужгород : Карпати; Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2009. 464 с.

15. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941–1944). Історико-політичний нарис. Ужгород : Гражда, 2001. 143 с

16. Рубльов О., Якубова Л. *Органи етнополітичного регулювання в контексті політики коренізації: український досвід*. Київ : Інститут історії України, 2014. 406 с.

17. Руда О. Освітня політика Другої Речі Посполитої у 1918–1924 роках. *Проблеми гуманітарних наук* : збірник наукових праць ДДПУ. 2014. Вип. 34. Історія. С. 232–236.

18. Сірополко С. *Історія освіти в Україні*. Київ : Наук. думка, 2001. 911 с.

19. Стефанюк Г. Українська школа в політичних планах німецької окупаційної адміністрації в 1941–1944 рр. *Людина і політика*. 2002. № 2. С. 19–28.

20. Ступарик Б.М. *Національна школа: витоки, становлення* : навчально-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 336 с.

21. Ступарик Б.М. *Шкільництво Галичини (1772–1939)*. Івано-Франківськ, 1994. 144 с.

22. Król E.C. *Polityka hitlerowska wobec szkolnictwa polskiego na terenie Generalnej guberni (1939–1945)*. Warszawa : Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1979. 243 s.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

Розкриваючи перше питання, потрібно зупинитися на становленні радянської квазідержавності на українських землях, окреслити вплив суспільно-політичних умов Української СРР на реформування системи освіти. Надалі потрібно охарактеризувати становлення системи освіти в

радянській Україні у 1920-х рр., відому як «соціальне виховання», формування її за планами народних комісарів освіти УСРР Григорія Гринька та Яна Ряппо. Доцільно розкрити структуру освіти, вказати на її характерні риси, підкреслити спрямованість на надання професійної освіти через технікуми й інститути народної освіти, зазначити відмінності української і російської систем народної освіти, показати результати проведення політики коренізації у сфері освіти радянської України. Потрібно з'ясувати чинники, що призвели до трансформації української системи трудової школи на російській взірець, повернення до загальноосвітнього шкільництва і відновлення університетів у 1930-х рр. Крім того, необхідно висвітлити систему освіти і виховання безпритульних дітей, функціонування дитячих будинків, колоній і комун, з'ясувати зміст та методику освіти у трудових, професійних, вищих школах. На завершення рекомендуємо окреслити зміни у підготовці учителів в радянській Україні впродовж 1920–1930-х рр.

У другому питанні треба звернути увагу на такі аспекти: культурно-освітня складова національної політики польських урядів у міжвоєнний період; формування системи управління освітою; національний спектр початкової освіти у східногалицьких воєводствах міжвоєнної Польщі на початку 1920-х рр.; полонізація українського шкільництва через реалізацію закону С. Грабського 1924 р. щодо утравкізації навчального процесу; протидія української і єврейської громадськості колонізаційними заходам влади у сфері народної освіти; діяльність закладів середньої і фахової освіти; мета, зміст і результати шкільної реформи 1932 р., передусім у сфері середнього шкільництва (трансформація гімназій, утворення ліцеїв); система підготовки вчителів на теренах Східної Галичини та Волині; особливості діяльності закладів вищої освіти в регіоні, політика польського уряду у сфері доступу національних меншин до вищого шкільництва; приватне шкільництво; позашкільна освіта і виховання (зокрема, скаутський рух).

У третьому питанні потрібно окреслити: політичне і правове становище Закарпаття у складі Чехословаччини; утворення органів управління освітою в регіоні; проблема мови навчання у закладах освіти Закарпаття; поширення українських освітніх установ початкового і середнього рівня; розбудова професійного шкільництва; кадрове забезпечення початкової, середньої та професійної освіти в краї, діяльність учительських семінарій; здобуття вихідцями із Закарпаття вищої освіти в університетах та інститутах Чехословаччини; діяльність українських закладів вищої освіти в міжвоєнній Чехословацькій республіці; політика румунської влади щодо освіти на Буковині і Бессарабії у міжвоєнні роки; поступова ліквідація рідномовної освіти національних груп у краї, масштабна румунізація початкової, середньої і вищої освіти, скорочення кількості учнів і студентів-українців.

Четверте питання необхідно розкрити, вказавши насамперед на геополітичні зміни, що відбулися в Східній Європі внаслідок початку Другої світової війни. Радимо коротко охарактеризувати освітню політику радянських властей на приєднаних у 1939–1940 рр. західноукраїнських землях: впровадження радянської системи освіти, розширення мережі професійної і вищої освіти, українізація та ідеологічна індоктринація освіти. Відтак потрібно висвітлити освітню політику німецьких, угорських та румунських окупантів на українських землях у роки німецько-радянської війни, розкрити систему управління освітою в дистрикті Галичина та рейхскомісаріаті Україна, губернаторстві Трансністрія, Закарпатті, висвітлити політику окупаційних властей у сфері початкового, середнього та професійного та вищого шкільництва на окупованих українських землях, назвавши схожі і відмінні риси у різних окупаційних зонах. Окреслити наслідки Другої світової війни для освітньої сфери України.

Семінарське заняття № 7.

СФЕРА ОСВІТИ УКРАЇНИ У 1945–1991 рр.

1. Стан освіти у перші післявоєнні роки, вплив ідеологічних кампаній на зміст освіти.
2. Прояви десталінізація в освітньому житті. Курс на політехнізацію освіти.
3. Застійні явища у сфері освіти. Посилення русифікації освіти.
4. Вплив перебудовчих процесів на освіту як сегмент суспільного життя. Історична освіта в УРСР.

Рекомендована література

1. Березівська Л. Д. *Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті*. Київ : Богданова А. М., 2008. 406 с.
2. Бишовець І. Система професійно-технічної освіти в Україні в період повоєнної відбудови. *Етнічна історія народів Європи*. 2014. Вип. 42. С. 117–123.
3. Галів М., Менько В. Організація та результативність навчання у Нижньогаївській середній школі на Дрогобиччині (1940–1980-ті рр.). *Молодь і ринок*. 2023. № 8. С. 20–27.
4. Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. *Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990)* / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Академперіодика, 2021. 544 с., 96 с. іл.
5. Красножон Н. *Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943–1953 рр.)*. Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич, 2015. 220 с.
6. Куцаєва Т. О. *Розвиток вищої освіти в УРСР (1965–1985 рр.)*. Київ, 2007. 208 с.
7. Лук'яненко О. *Найближчі друзі партії: колективи педагогічних вишів України в образах щодення 1920-х – першої половини 1960-х років*. Полтава : Сімон, 2019. 658 с.

8. Майборода В. К. *Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.)*. Київ : Либідь, 1992. 195 с.
9. Марусик Т., Герегова С. Розвиток вищої освіти в західному регіоні України (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.). *Український історичний журнал*. 1997. № 3. С. 101–108.
10. Парахіна М. Б. Особливості русифікації в УРСР у другій половині 1950 – першій половині 1960-х рр. (з історії мовної проблеми). *Український історичний журнал*. 2014. № 4. С. 128–146.
11. Перехрест І.В. Основні тенденції та процеси у сфері освіти на Україні в період повоєнних років 1944–1950 рр. *Гуманітарний вісник. Серія: Історичні науки*. 2014. № 5(1). С. 16–21.
12. Сворак С.Д. *Освіта у Західноукраїнському регіоні в 1944–1964 роках*. Київ, 1998. 239 с.
13. Терентьева Н.О. Загальна характеристика університетської освіти в Україні у повоєнний період (50–70-і роки ХХ століття). *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2014. № 21. С. 21–25.
14. Шевченко С. М. Розвиток шкіл з російською мовою навчання у контексті диференціації загальної середньої освіти в УРСР (50–60-ті роки ХХ ст.). *Проблеми сучасного підручника*. 2014. Вип. 14. С. 833–842.
15. Шліхта Н. В. «Деідеологізація» освіти в роки перебудови: причини, напрями реформи, суперечності. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2012. Т. 130. С. 37–42.
16. Яремчук В.Д. *Національні проблеми загальноосвітньої школи України: історія і сучасність*. Київ : ІСДО, 1993. 100 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

У першому необхідно передовсім розкрити соціально-економічні та політичні умови відбудови освіти в УРСР у перші післявоєнні роки. Відтак потрібно назвати показники поступового відновлення мережі закладів початкової, неповної середньої, середньої, професійної освіти у 1945–1953 рр., вказати на зростання чисельності вчителів і учнів, стан матеріального забезпечення закладів освіти. Доцільно вказати на впровадження обов'язкової неповносередньої освіти, наявність потреби у вчительських кадрах та створення системи курсової підготовки педагогів, діяльність учительських і педагогічних інститутів. Окрему увагу доцільно

присвятити ситуації у системі вищої освіти УРСР у перші післявоєнні роки, відзначити поступове відновлення мережі вишів, проведення її оптимізації на початку 1950-х рр., охарактеризувати вплив «ждановщини», боротьби з «буржуазним націоналізмом», «космополітизмом» на зміст освіти.

Вивчаючи друге питання, рекомендуємо висвітлити: певну лібералізацію внутрішньополітичного життя Радянського Союзу після смерті Й. Сталіна і XX з'їзду КПРС; курс на політехнізацію загальної середньої освіти, проведення, починаючи з 1954 р., експерименту навчання учнів старших класів «на виробництві», його масштаби і виявлення недоліків роботи школи в умовах виробничого навчання; розроблення засад «поглиблення зв'язку школи з життям», розробка і ухвалення закону «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959), його оцінка провідними освітніми діячами; поглиблення зросійщення шкільництва в УРСР внаслідок прийняття шкільного закону; зміни термінів навчання у середній школі; спроби реформування вищої освіти (скорочення кількості закладів, припинення підготовки за деякими спеціальностями, зокрема історичними, в низці вишів), недостатнє матеріально-технічне забезпечення, зростання заочної освіти; переорієнтація підготовки вчителів у закладах вищої освіти на практичні аспекти, вивчення досвіду роботи педагогів-практиків.

Висвітлюючи третє питання, потрібно вказати на продовження процесів русифікації шкільництва в УРСР, прийняття постанови ЦК КПРС «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» (1978). Надалі доцільно розкрити такі аспекти: повернення до десятирічного терміну навчання у 1966–1967 рр.; зменшення терміну навчання у початковій школі з чотирьох до трьох років; запровадження обов'язкової середньої освіти у 1977–1978 рр.; зміни у змісті середньої освіти, поява нових навчальних предметів, посилення уваги до трудового навчання і поява міжшкільних навчально-виробничих комбінатів; зростання кількості закладів професійно-технічної освіти, поява

нових спеціальностей, за якими велася підготовка фахівців для виробничої сфери; розширення мережі закладів вищої освіти (поява університетів в Донецьку, Запоріжжі та Сімферополі), підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру і докторантуру, а вчителів шляхом утворення педагогічних факультетів при політехнічних інститутах, консерваторіях, збільшення кількості факультетів і кафедр у педагогічних інститутах.

У четвертому питанні потрібно з'ясувати такі аспекти: розробка і основний зміст освітньої реформи 1984 р., зростання уваги до трудового виховання і професійної орієнтації учнів; перехід на навчання дітей з 6-річного віку та на 11-річний термін шкільного навчання; зміна структури загальноосвітньої школи (початкова 1–4 класи, неповна середня 1–9 класи, середня школа 1–11 класи), зменшення наповнюваності класів; спроби деідеологізації та демократизації освіти; перші кроки до розширення автономії закладів вищої освіти (надання права обирати керівника закладу у колективі); скасування вечірньої та скорочення заочної форм навчання; запровадження в педагогічних інститутах двопрофільних спеціальностей; активізація студентського громадського руху в Україні.

Електронне навчально-методичне видання

Микола ГАЛІВ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Методичні матеріали до семінарських занять

для підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Редактор

Ірина Невмержицька

Технічний редактор

Ірина Артимко

Здано до набору 27.09.2024 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 2.15. Зам. 90.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 203